

A Soproni Városszépítő Egyesület 150 éves fennállását ünneplő emlékkötet 95 oldalán keresztül nyomon követhetjük az egyesület történetének főbb állomásait, nagy alakjait, a városban kifejtett munkásságának eredményeit, valamint bepillantást nyerhetünk a mindezek mögött megbújó hajtóerő, a városukért tenni akaró polgárok elképzeléseibe, mentalitásába is.¹ A kötet több szerző munkájának eredménye, emiatt helyenként bizonyos információk ismétlődnek és a szövegek nem illeszkednek tökéletesen egymáshoz, de a szerkesztő munkáját dicséri, hogy a könyv alapvetően koherens egészet alkot, az egyes tanulmányok, valamint a közéjük illesztett szövegrészletek és dokumentumok árnyalják és kiegészítik egymást. A kötet szerkesztője Tóth Imre történész, a Soproni Múzeum igazgatója. Neki köszönhetjük a könyv kezdőtanulmányát is, amely mintegy keretbe foglalja a többi, bemutatja a város történetének alakulását az elmúlt 150 évben, és ezzel megteremt a szükséges kontextust a Városszépítő Egyesület történetéhez, amelyet Szabó Jenő (1910–1993) tanulmányai, majd Kubinszky Mihály (1927–2016) és Józán Tibor (az egyesület két elnöke 1987 óta) korábbi írásai alapján ismerhetünk meg. A szövegeket az egyesület kiemelkedő alakjainak az életrajzai egészítik ki, amelyek a város díszpolgára, az író és pedagógus Sarkady Sándor (1935–2014) és fia, a történész ifj. Sarkady Sándor szerkesztésében 1999-ben és 2001-ben megjelent, kétrészes *Aranykönyv* című helytörténeti művéből származnak. Így a kiadvány bár nem túl terjedelmes, mégis alapos összefoglalását adja a város és az egyesület közös sikereinek és viszonyosságainak. Mindezek mellett több mint 90 archív felvétel, színes kép és illusztráció jelenik meg a kötet oldalain, amelyeket a Városszépítő Egyesület, a Soproni Múzeum, valamint Pluzsik Tamás és a Fortepan archívumából származó képekből és dokumentumokból válogattak össze. A következőkben megkísérlem a könyv különböző fejezeteit Tóth Imre tanulmányának kronologikus narratívája szerint interpretálni, bizonyítva ezzel is a könyv szerkezetének egységét, a szövegek kohézióját. Ezzel a megközelítéssel egyben az is a célom, hogy időrendben haladva kiemeljek néhány témakört, amelyeket érdemesnek tartok bővebben is tárgyalni.

Az egyesület története a Kiegyezés után indult, amikor a Bach-korszak után fellendülő kereskedelem és ipar mellett, a civil társadalom is megerősödött Sopronban. Tóth Imre három példát említ, amelyek a város úttörő szerepét jelzik országos viszonylatban is: az ország első tűzoltóegylete (1866), az első vidéki múzeum (1867), majd a Soproni

¹ A kötet PDF formátumban letölthető a SVSZE honlapjáról: http://varoszepeitok.sopron.hu/files/150_eves_SVE_2019NET.pdf (hozzáférés: 2022.04.04)

Városszépítő Egyesület (a továbbiakban: SVE, 1869). Tény, hogy ez a három példa árulkodó a város korai pezsgő civil és egyesületi életére vonatkozóan, azonban azt mindenképpen fontosnak tartom kiemelni, hogy az említett egyesületek országos elsőségét illetően nehéz egyértelmű álláspontot foglalni.

Szabó Jenő pedig a 19. század korábbi évtizedeiből is említ olyan személyeket és szervezeteket, amelyek tevékenységük alapján akár, az SVE előfutáiraiként is fölfoghatók, többek között Wagner (Vághy) Ferenc polgármester és Braun Nándor szappangyáros nevét, valamint a Nelky József és Hajnal Endre vezette, 1862-ben már biztosan tevékenykedő Lövérbizottságot (*Löwerkommision*) emeli ki. A Soproni Városszépítő Egyesület hivatalosan a Kiegyezés után alakulhatott meg, első elnöke ifj. Flandorffer Ignác gazdag kereskedőpolgár lett. A dualizmus korától a város idegenforgalmi vonzerejének erősítése volt az egyik legfontosabb cél az egyesület tevékenységében. Az SVE a 19. század végére közel 40 km sétaútat létesített és tartott karban a Sopron környéki erdőkben. Tevékenységük nyomán 1886-ban idegenforgalmi bizottság alakult a soproni Nádor-szállóban, 1903-ban pedig Sopronban alakult meg a Dunántúli Turista Egyesület, amely jó kapcsolatot ápolt a városszépítőkkal, tagjaik között is volt átfedés, ezért kölcsönösen segítettek egymás tevékenységét. Mellettük pedig továbbra is működött a Lövérbizottság, egészen 1914-ig, ekkor pedig egyesültek az SVE-vel.

Szabó Jenő kifejti, hogy az 1914-től kezdődő, Heimler Károly elnökségével fémjelzett periódus sok máig ható eredményt hozott. Heimler Károly (1877–1954) Sopron rendőrfőkapitánya, 1914-től a Városszépítő Egyesület elnöke, a Soproni Szemle megalapítója (1937) és 7 éven át főszerkesztője, valamint a „Virágos Sopron” mozgalom elindítója volt. Elnöksége alatt, 1917-ben az egyesület művészeti bizottságot létesített, hogy az újonnan felépülő épületek illeszkedjenek környezetükbe, ez jelzi, hogy már akkor is figyelmet fordítottak a történelmi városkép megőrzésére. 1918-ban pedig az egyesület jóvoltából létrejött a Soproni Idegenforgalmi Részvénytársaság, amelynek segítségével elkészültek a Hubertusz-lakot vendéglővé és a Tóalmot fürdőteleppé alakítani szándékozó tervek.

Az I. világháborút lezáró trianoni béke azonban Sopronban is új korszakot nyitott. Bár az 1921-es népszavazás során a város lakossága Magyarország mellett döntött és ez a városnak erkölcsi sikert és presztízs értéket jelentett, a település földrajzi, gazdasági tere megváltozott, valamint a térségben elfoglalt központi helyzete megszűnt a határok megváltozásával. Mint Tóth Imre megállapítja, ebben a helyzetben tudatos várospolitikára volt szükség, amely felismerte az idegenforgalmi funkció fejlesztésében rejlő lehetőségeket.

Az egyesület történetének első fejezete 1947-ig tartott, ekkor ugyanis a városi törvényhatóság egy kormányrendelet értelmében feloszlatta a civil és polgári egyesületeket. Ezt a korszakot a városvédő egyesület három nagyformátumú elnökének tevékenysége határozta meg, Flandorffer Ignác (1816–1891) után Printz Ferenc (1844–1920), majd Heimler Károly töltötte be az elnöki tisztséget. Szabó Jenő a következőképpen összegezte az egyesület első korszakát: *„A Városszépítő Egyesület 1864 és 1946 közötti munkáját utcák fasorai, parkok, kilátók, erdei sétautak bizonyítják, de nyomot hagyott az egyesület a soproni ember lelkében is.”* (64. o.) Ebben a mondatában (ahogy a szövegben több helyen is), Szabó Jenő az egyesület alapítását és megszűnését is korábbra teszi, mint a hivatalos évszámok. Az alapításra vonatkozóan ennek ő maga adja meg a magyarázatát még a tanulmánya elején: mivel a Bach-korszakban nem volt szabad egyesülési jog, az *„1864-ben Sopronban városszépítési céllal létrejött egyesülésnek ezért kellett az első években alapszabály nélkül, amolyan asztaltársaság formájában működnie.”* (33.p.) A feloszlásra vonatkozó 1946-os dátum pedig azért írhatta, mert a civil és polgári egyesületeket betiltó kormányrendelet, abban az évben jelent meg, végrehajtására azonban Sopronban csak 1947. május 10-én került sor.

Az egyesület II. világháború utáni történetét tárgyaló fejezetben Szabó az egyesületet a lokálpatriotizmus jelenségével is összekapcsolja. A lokálpatrióta és lokálpatriotizmus fogalom pár emellett még hét helyen szerepelnek a könyvben, amely jelzi a fogalmak fontosságát az egyesület filozófiájában. A szerző elmondja azt is, hogy a II. világháború pusztításai súlyos sebeket hagytak a városon, nagyjából nyolcszáz épület pusztult el a bombázásokban (a város épületeinek 13 %-a) és köztük volt legalább 65 értékes műemlék és műemlék-jellegű épület is. Azonban Szabó úgy látja, hogy ennél nagyobb kár is érte a város lakosságát: *„A bombázásnál is súlyosabb lelki megrázkódtatást jelentett a sopro-*

ni számára, hogy az évszázadok során büszke öntudattal viselt polgársága egyszerre valamiféle gyanús, elítélendő, valósággal reakciós jelentést kapott [...] A negyvenes évek végének és az ötvenes évek elejének politikai gyakorlata a lokálpatriotizmust, »ezt a szűk térre korlátozódó, helyiérdekű hazaszeretet« gátló, passzív, sőt ellenséges magatartásnak minősítette és felróta még az elvhű kommunistáknak is.” (65. o.)

Tóth Imre kifejti, hogy 1945 után a soproni népszavazás és a hozzá kapcsolódó nemzethűség fogalma nacionalista kicsengése miatt, az internacionalizmust hirdető szocialista állam szemében nem volt pozitív értelmű. Sopront kulturális és iskolavárosi hagyományai miatt alapvetően reakciós városként tartották számon, amely ráadásul néhány kilométerre volt csak a nyugati világtól. Munkásvárosi hagyományai kevésbé voltak jelentősek, 1959-ben pedig végleg bezárt a város közelében fekvő brennbergbányai kőszénbánya is. Ebben az időszakban az országos fejlesztési politikai tudatosan került a határmenti várost, földrajzi helyzetéből adódóan pedig a Vasfüggöny szinte minden oldalról körül ölelte, így mind nyugat, mind kelet felől, az ország belseje felől is nehezen megközelíthetővé vált. Emiatt az elzártság miatt alakulhatott ki Tóth Imre szerint egy bizonyos „Sopronország” kép, amely a szocializmus időszakában és egy ideig a rendszerváltás után is vonzóvá tette a várost a hazai turisták szemében. Az 1950-es tanácstörvény miatt azonban a város elveszítette megyeszékhelyi rangját, törvényhatósági jogát, és ezzel együtt megszűnt a *Sopronmegyei Hírlap* is. Mivel azonban az 1950-es évek iparfejlesztései tudatosan kikerülték a várost, sok más hazai településsel ellentétben meg tudta őrizni a történelmi városképet, amely az idegenforgalmi piacon a mai napig unikalitását jelenti.

Bár 1947. május 10-én a Soproni Városszépítő Egyesületet feloszlatták, de a városszépítés ügye nem sokáig maradt képviselő nélkül, 1951-ben ugyanis az országban elsőként a soproni tanács hozott létre műemlékvédelmi albizottságot, dr. Mollay János javaslata nyomán. Szintén ő készítette el a műemlékvédelmi szabályrendelet tervezetét, amelyet a későbbi országos alapszabály is mintaként használt. 1953-ban az országban elsőként Sopronban rendeztek Műemléki Napokat, valamint megjelent egy monográfia és egy műemléki film is a városról. A városi tanács egy újabb albizottság létrehozásáról is döntött, amely a helyi természetvédelmi ügyekért volt felelős. 1955-ben pedig újraindult a város egyik legfontosabb értékőrző és tudományos fóruma, a *Soproni Szemle*. A városfejlesztés irányvonalának összefoglalására Bognár Dezsőnek (akkori tanácselnöknek és később SVE elnöknek), az 1957. április 10-ei tanácsülésen elhangzott szavait idézi a szerző: „a város művészeti és természeti kincseinek védelme, fejlesztése nem felesleges fényűzés, nem csupán esztétikai, hanem gazdasági szükségesség.” (67. o.)

Az 1950-es és 1960-as években így továbbra is az idegenforgalom maradt a gazdasági fejlődés fő irányvonala, Sopron pedig elnyerte a hazai és nemzetközi műemlékvédelmi szakma érdeklődését, támogatását. Például a belváros feltárására irányuló műemlékvédelmi-régészeti projekt nemzetközi figyelmet kapott, majd az 1970-es években Európai Műemléki Aranyéremmel tüntették ki a várost. Ez a műemlékvédelmi szakmai általi érdeklődés egyfajta védettséget jelentett, valamint emelte a város presztízsét és jelentőségét az országos politikai szintéren. Így 1968-ban, bár a Hazafias Népfront szervezeti kere-

tein belül, de újjáalakulhatott a Városszépítő Egyesület. Az 1940-50-es éveket jellemző nemzetközi feszültségek után az 1960-as évek közepétől közeledés indult el az osztrák–magyar kapcsolatokban. Ennek egyik korai jeleként, 1963-ban a Soproni Ünnepi Hetek nevű rendezvénysorozat alkalmával könnyített vízumeljárást vezettek be az odalátogató osztrák vendégek számára. 1969-ben a határsáv ügyében is enyhülés történt, és ez teret adott az 1970-es évektől fellendülő bevásárlóturizmusnak és a szolgáltatói szektornak.

A könyv utolsó fejezeteiben a rendszerváltozás utáni három évtized tapasztalatairól nyújtanak tájékoztatást az egyesület elnöki tisztségét betöltő Kubinszky Mihály és Józán Tibor összefoglalói. Kubinszky kifejti, hogy az ő 20 éves elnöki mandátuma alatt mekkorát változott a világ és Európa, így hazánk az államszocializmus időszakából a globális kapitalizmus korszakába lépett. Megjegyzi, hogy a SVE-hez hasonló egyesületeknek egyik rendszer sem igazán kedvez, ahogy a polgári attitűd megváltozása sem, emiatt napjainkban nem számíthatnak olyan nagy anyagi támogatókra, mint a 19. század végén és a 20. század elején. Azonban úgy véli, hogy a még ma is élő lokálpatriotizmus, „*amelyben a hely szelleme, a genius loci megmutatkozik*” (73. o.) adhat okot reménykedésre az egyesület és a város jövője szempontjából.

2018-ban az egyesület munkásságáért Sopron polgármesterétől átvehette a *Civitas Fidelissima* díjat, amellyel a város önkormányzata elismerte az egyesület érdemeit, és a város nagyhatású polgárainak sora közé szimbolikusan beemelte a szervezetet, valamint annak mindenkori tagjait is. Azért lehet különösen nagy megtiszteltetés ez az egyesület számára, mert a díj 1977-es megalapítása óta 2018-ig kizárólag természetes személyeket tüntettek ki vele, így a Városszépítő Egyesület volt az első kollektív testület, amely a város ilyen magas rangú kitüntetését megkaphatta és ezzel tagjait mint Sopron hűséges polgárait ismerték el. Az egyesület 150 éves története alatt mindvégig aktív és a város közéletét befolyásoló tevékenységet fejtett ki, és ez a szerepe napjainkban sem változott.

Kijelenthetjük, hogy a kötet megfelel az egyesület tevékenysége előtti tisztelgés, valamint az évforduló okán felmerülő összegzés elvárásainak, igazán nagy érdeme azonban az, hogy hitelesen mutatja be a városukért tenni akaró polgárok és civilek kitartó tevékenységének fontosságát egy település értékeinek megőrzése, fejlesztése és társadalmának kohéziója szempontjából. A Soproni Városszépítő Egyesület napjainkban is példaként szolgálhat a 21. század kihívásaival szembenező városi közösségek, és az őket figyelembe venni igyekvő városfejlesztési koncepciókat kidolgozó szakemberek számára.